

გიორგი ოთხმეზური

ნიაბის წარწერები

ნიაბი – ისტორიული სოფელი შიდა ქართლში (კასპის რაიონი). „ნიაბთ ბოლოსა სხერტის ჭალაზედა“ 1609 წ. ქართულმა ჯარმა გიორგი სააკაძის და ზაზა ციციშვილის სარდლობით ქართლში შემოჭრილი ოსმალები დაამარცხა.¹ საისტორიო წყაროებში ნიაბი პირველად ალექსანდრე I დიდის (1412-1442 წწ.) პერიოდის ორ საბუთში იხსენიება.²

¹ ბერი ეგნატაშვილი. ახალი ქართლის ცხოვრება. პირველი ტექსტი. ქართლის ცხოვრება. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სიმონ ჯაუხჩიშვილის მიერ. ტ. II. 1959, გვ. 386; ვახუშტი ბაგრატიონი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. ქართლის ცხოვრება. IV. 1973, გვ. 422.

² სცსა – 1449-777; ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი – Hd-8712; აღსანიშნავია, რომ ორივე საბუთი თარიღიანი (შესაბამისად 1391 წ. და 1392 წ.), მაგრამ არც ერთი არ ესადაგება ალექსანდრე I-ის ზეობის ხანას. „პირთა ანოტირებულ ლექსიკონში“ ალექსანდრე მეფის წყალობის სიგელი ამიღბარ მაღალაძისადმი (1449-777) ზოგან ალექსანდრე I-ის გაცემულად არის მიჩნეული და თარიღის სისწორეა ეჭვქვეშაა დაყენებული (1391 sic! – იხ. პირთა ანოტირებული ლექსიკონი. XI-XVII სს-ის ქართული ისტორიული საბუთების მიხედვით. ტ. I, გვ. 636; ტ. II, გვ. 420; ტ. III, გვ. 82; ტ. IV, გვ. 165). ხოლო ერთგან, ალექსანდრე I კახთა მეფის (1476-1511 წწ.) გაცემულად და დათარიღებულია 1491 წლით. თუმცა იქვე მითითებულია, რომ საბუთი შესაძლებელია ეკუთვნოდეს ალექსანდრე I დიდს (იქვე. I, გვ. 216); ჩემი აზრით, დოკუმენტში ჩამოთვლილი ყმა-მამული (კავთისხევი, ქვათახევი, ნიაბი, დიღომი, თბილისი, გორი...) გამორიცხავს, რომ წყალობის გამცემი ალექსანდრე I კახთა მეფე იყოს. რაც შეეხება ქართლ-კახეთ-მესხეთის საკათალიკოსო მამულების სითარხნის გუჯარს (Hd-8712), როგორც ჩანს, აქაც ანალოგიურ ვითარებასთან გვაქვს საქმე. იმავე მიზეზის გამო, გამორიცხულია, რომ დოკუმენტს ალექსანდრე იმერთა მეფე ამტკიცებდეს (თუკი იყო საერთოდ ასეთი 1392 წ.) (ი. დოლიძე. ქართული სამართლის ძეგლები. III. 1970. №23). 1392 წ. სასისხლო სიგელი, საბუთის გამცემთა ვინაობის გათვალისწინებით (მეფე ალექსანდრე – წარმოდგენი-

სოფლის განაპირას დგას წმ. გიორგის სახელობის ერთნავიანი დარბაზული ტიპის ეკლესია. ქართული კულტურის ძეგლთა აღწერილობებში, ენციკლოპედიურ ცნობარებსა და სამეცნიერო გამოკვლევებში ძეგლის აღმშენებლობა X ს-ით არის დათარიღებული.³ ეკლესიაზე შემორჩენილია სხვადასხვა პერიოდის ქართული ლაპიდარული წარწერები.

I. დასავლეთის ფასადი, ქვის ფილა ბოლნური ჯვრის გამოსახულებით და პილიგრიმული ნაკაწრი წარწერებით – გრაფიტებით. (სამეცნიერო ლიტერატურაში დაფიქსირებული არ ყოფილა. ჯვრის ზომა: 51X37 სმ; გრაფემების სიმაღლე: 1-2 სმ.

1. [+ Ⴇ] Ⴇ Ⴇ Ⴇ Ⴇ – [ქ(რისტ)ე] შ(ეიწყალ)ე გ(იორგ)ი.
2. + Ⴇ Ⴇ Ⴇ Ⴇ Ⴇ Ⴇ Ⴇ – ქ(რისტ)ე შ(ეიწყალ)ე ბ(ა)ს(ი)ლი.
3. + Ⴇ Ⴇ Ⴇ [Ⴇ]^x Ⴇ – ქ(რისტ)ე შ(ეიწყალ)ე [ი](ოვან)ე^{XX}.

X შეიძლება [k]	XX ან კვირიკე, ან იესე
Ⴇ Ⴇ Ⴇ Ⴇ Ⴇ –	წ(მიდა)ო მ(ა)რ(ია)მ

ლი ერთიანი საქართველოს მეფეთა სრული ტიტულატურით და მისი ძე ვახტანგი), ვფიქრობ ასევე აღექსანდრე დიდის ზეობის ხანით უნდა დათარიღდეს (ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი – Ad-932; პირთა ანოტირებული ლექსიკონი. I, გვ. 212).

³ თ. ბარნაველი. საქართველოს სსრ კულტურის ძეგლები აყვანილი სახელმწიფო დაცვაზე. გ. ჩუბინსაშვილის წინასიტყვაობით. თბ. 1959. გვ. 70-75; ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. VII. თბ. 1984, გვ. 400; საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა. ტ. V. თბ. 1990, გვ. 179; ვ. ბერიძე. წინარესეულ მაღალაძეთა მშენებლობა XVI-XVIII სს-ში. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე. XIV-B. თბ. 1947, გვ. 199; ს. მაკალათია. (თექმის ხეობა. თბ. 1959, გვ. 16-17) სხვა მკვლევართაგან განსხვავებით ეკლესიის აშენებას საამშენებლო წარწერის მიხედვით (ამის შესახებ ქვემოთ გვექნება საუბარი) XIV ს-ით ათარიღებს.

სტილისტური ანალიზის (ბოლნური ჯვრის გვიანდელი ვარიაცია) და პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერები (1, 2, 3) შეიძლება X-XI სს-ით დათარიღდეს: კიდურწაისრული დამწერლობით შესრულებული ႁ – ე, Ⴑ – შ; კიდურწერტილოვანი ႚ – გ, ႛ – დ (პირველი წარწერა); მიდრეკილება გაკუთხოვნებისაკენ (მეორე წარწერა). მეოთხე წარწერა შედარებით გვიან (XVI-XVII სს.) უნდა იყოს ამოკაწრული.

II. [1247-1250 წწ.]. არსენ ქართლის კათალიკოსის ძმისწულის საამშენებლო (აღდგენის) წარწერა.

აღწერილობა: 12 სტრ. ნუსხურნარევი ასომთავრული წარწერა ამოკვეთილია აფსიდის მხართან, ჩრდ. კედელში გაჭრილი ეკლესიისა და სამკვეთლოს დამაკავშირებელი კარის ანაყოლში ჩასმულ ქვაზე.⁴ ქვის ზომა: 56X30X22 სმ; გრაფემების სიმაღლე: 08-2,4 სმ; განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს – ქარაგმის ნიშანი – განივი, სწორი ხაზი.

⁴ წარწერის ადგილზე მიგვითითა და ფოტონეგატივი გადმოგვცა ადგილობრივმა მკვიდრმა ვანო ბერიაშვილმა, რისთვისაც მადლობას მოვხსენებთ.

პალეოგრაფიული დახასიათება: მარცხნივ გაზიდული დამატებითი განივი ხაზები გ, ე, ვ, ლ ასოებზე. დარღვეული ორხაზოვანი წერითი ბადე. აღსანიშნავია, რომ წარწერა შესრულებულია განსხვავებული პერიოდის (X-XIII სს.) ეპიგრაფიკული ძეგლებისათვის დამახასიათებელი მოხაზულობის გრაფემებით.

ტ ა – ქუდი და ქვედა განივი ხაზი პარალელურია (ქვედა განივი ხაზი ოდნავ დახრილიც კი) და წაგრძელებული, ერთმანეთთან დაკავშირებული ხან ძლიერ მორკალული და ხან მარცხნივ დახრილი სწორი ხაზით (I, IV, V სტრ.), რაც XIII ს. და შემდგომი ხანის ეპიგრაფიკული ძეგლებისათვისაა დამახასიათებელი, ხოლო ზოგ შემთხვევაში X-XI სს-ის წარწერებისთვის დამახასიათებელი ხელით და თანაც განსხვავებული მოხაზულობის, როგორც ჰორიზონტალური სწორი ქუდით, ისე კლაკნილი ქუდით და ძლიერ მორკალული (VIII სტრ.)

ბ დ – მრგვლოვანი მოყვანილობის, ოღონდ ნუსხური დამწერლობისთვის დამახასიათებელი მარცხნივ გახსნილი მუცლით, წრე არ უერთდება ზედა განივ ხაზს.

ზ ლ – ყელის გარეშე, განივი ხაზი პირდაპირ უერთდება წრეს (IV, V სტრ.) (X ს.); მაღალი ყელით და გაკუთხოვნილი მუცლით (VI სტრ.) (XIII ს.).

ლი – ნუსხური, ამოკვეთილი, როგორც შუა ხაზს ზევით, ისე ქვევით. X-XI სს-ის დამახასიათებელი ხელით.

ქ მ – როგორც აშკარად მიდრეკილი გამხედრულებისაკენ (X ს.), ისე XII-XIII სს-ის დამახასიათებელი მოხაზულობის – სწორი, ჰორიზონტალური ზედა განივი ხაზით და მრგვალი მუცლით (V სტრ.).

ნ ნ – ზედა განივი ხაზი როგორც X-XI სს. დამახასიათებელი კუთხოვანი ფორმის (IV, V, VIII სტრ.), ისე შედარებით გვიანდელი ხანის (XIII ს. და შემდეგ) წარწერებში გამოყენებული მორკალული მოყვანილობის (III სტრ.)

ჩ რ – რკალები გადახსნილი, მარჯვენა რკალი ბუნზე მაღლა მიბმული (IV სტრ.) რაც XII-XIII სს-ის და კიდევ უფრო მოგვიანო ხანის ეპიგრაფიკულ ძეგლებში გვხვდება.

ს ს – ხან გაკუთხოვანებული და ხან მრგვლოვანი მოყვანილობის.

ფ ფ – ბუნი კვეთს წრეს, რაც დამახასიათებელია როგორც X ისე XIII ს-ის წარწერებისათვის (VIII სტრ.).

ი ღ, ც ც – შესრულებულია X ს-ისთვის დამახასიათებელი კუთხოვანი ასომთავრულით (V, IX სტრ.). თუმცა უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მთავრული ასოების გაკუთხოვნების შემთხვევები XIII ს-შიც გვხვდება.

ყ შ – გაკუთხოვნილი ზედა წრე და მორკალული ქვედა წრე (V, X სტრ.) გვხვდება როგორც X ს-ში, ისე XIII ს-ში.

ჩ წ – ერთ შემთხვევაში გაკუთხოვნილი (ოღონდ არა ნუსხური), სამკუთხედის ფორმის ზედა წრით (II სტრ.), ხოლო მეორე შემთხვევაში – მომრგვალებული ზედა წრით (V სტრ.); ასეთი მოხაზულობის „წ“ გვხვდება როგორც X ს-ის, ისე XIII ს-ის წარწერებში.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა გაჭვარტლულია და სპეციალურად დასერილი ბასრი საგნით. მარჯვენა კიდე ჩამოშტერეულია. წარწერა ალაგ-ალაგ გადასულია და გრაფემები აღარ იკითხება.

წარწერის დათარიღება წინა გამოცემაში: XIV ს. (ს. მაკალათია, თეძმის ხეობა, 1959, გვ. 12).

წარმოდგენილი დათარიღების საფუძველი: დავით VI-ს და დავით VII-ს თანამეფობის და არსენი ქართლის კათალიკოსის მოღვაწეობის თანმხვედრი წლები.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, წარწერა ძლიერ დაზიანებულია და ძნელად იკითხება. სამწუხაროდ, დაზიანებულია ის ადგილებიც, სადაც ისტორიული პირები იყვნენ დასახელებულნი (II-III სტრ. და VIII სტრ.). ყოველგვარი დაეჭვების გარეშე, მკაფიოდ იკითხება მხოლოდ არსენი ქართლის კათალიკოზის სახელი, რომლის ძმისწულსაც აღუშენებია ეკლესია: „არსენი ქართლისა კათ[ალიკოზისა] ძმისწულმან აღ-ვაშენე“ (V-VI სტრ.).

წარწერის VIII სტრიქონში მოცემული წინადადების კონტექსტი მოითხოვს, რომ დაზიანებულ ადგილას პირის სახელი იქნას აღდგენილი და თანაც მრავლობით ფორმაში: ექვსასოიან სიტყვაში იკითხება

პირველი, მეორე და მეექვსე გრაფემები: და [- – -] ა; ჩანს ასევე მესამე გრაფემის ზედა ნაწილი, რაც მოხაზულობის მიხედვით გ, ე, ვ, ლ ასოების ზედა ნაწილი შეიძლება იყოს. ვფიქრობ, აქ უნდა აღდგეს ასო „ვ“, ხოლო მთლიანად გადაშლილ გრაფემათა ადგილას „თ“ და „თ“ და მივიღებთ სახელს „დავ(ი)[თ]ა“,“⁵ რის შედეგადაც VIII სტრ. ასე გაიმართება „მეფეთა ჩუენთა დავითთა გუბობეს.“

საქართველოს ისტორიაში კარგად არის ცნობილი „დავითთა“ თანამეფობა. ესენი არიან რუსუდანის ძე დავით VI ნარინი და ლაშა-გიორგის ძე დავით VII. წარწერაც მათი თანამეფობის პერიოდით უნდა დათარიღდეს. ქვედა ქრონოლოგიური ზღვარი იქნება დავითთა ურდოდან დაბრუნება (1247 წ.), ხოლო ზედა – დავით VI ნარინის დასავლეთ საქართველოში გადასვლა (1249-1251 წწ. შორის⁶). ამავე წლებს მოიცავს არსენი ქართლის კათალიკოსის მოღვაწეობის პერიოდი, რომლის ზედა ზღვარია 1250 წ.⁷ ამდენად, წარწერის ქრონოლო-

⁵ „XI ს-დან იშვიათად გვხვდება ადამიანის საკუთარი სახელის მრავლობითი რიცხვის ფორმები: „მარიამნი – მარიამთა“ და მისთ. ისინი ხელოვნურია, ოდენ წიგნურია და ამიტომაც ვერ გავრცელდნენ;“ ზ. სარჯველაძე. ძველი ქართული ენა. თბ. 1997, გვ. 32.

⁶ ნ. ბერძენიშვილი. ეპიზოდი ფეოდალურ საგვარეულოთა სამამულო ბრძოლიდან XIII ს-ის საქართველოში. საქართველოს ისტორიის საკითხები. III. თბ. 1966, გვ. 94; ნ. შოშიაშვილი. XIII ს-ის საქართველოს ისტორიული ქრონოლოგიის საკითხისათვის. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე. XVIII-ბ. თბ. 1954, გვ. 128; ნ. ასათიანი. დავით რუსუდანის ძის (ნარინის) მოღოლთა წინააღმდეგ აჯანყების საკითხისათვის (წერილი I). თბილისის ი. ჭავჭავაძის სახელობის ენისა და კულტურის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. საქართველოს ისტორიის კათედრის სამეცნიერო შრომათა კრებული. საისტორიო შტუდიები. II. თბ. 2001, გვ. 3-20; ნ. ასათიანი, შ. დარჩიაშვილი. დავით რუსუდანის ძის (ნარინის) მონღოლთა წინააღმდეგ აჯანყების საკითხისათვის (წერილი II). იქვე. თბ. 2004, გვ. 3-29.

⁷ XIII ს-ის 40-იან წლებში მოღვაწე არსენ კათალიკოსთან დაკავშირებით მეკლესიართ სხვადასხვა მოსაზრებები აქვთ გამოთქმული. ზოგი თვალსაზრისით ამ დროს ორი არსენ კათალიკოსია – არსენ IV და არსენ V. ზოგი თვლის, რომ არსენ IV იგივე ბულმაისიმისძეა, ხოლო ზოგი ბულმაისიმისძეს არ თვლის ქართლის კათალიკოსად, მიიჩნევს მას აფხაზეთის კათალიკოსად. ამჯერად ჩვენთვის ამას არა აქვს გადამწყვეტი მნიშვნელობა. მთავარია ის, რომ ყველა შემთხვევაში არსენ კათალიკოსის მოღვაწეობის ზრდა ქრონოლოგიური ზღვარია 1250 წ. და მოიცავს დავითთა თანამეფობის პერიოდს. ამ საკითხზე იხ. ნ. შოშიაშვილი. XIII ს-ის

გიური ჩარჩოებიც 1247-1250 წწ-ით უნდა განისაზღვროს.

ერთი შეხედვით, ნიაბის ეკლესიის ხუროთმოძღვრული მონაცემები (X ს.) და წარწერის პალეოგრაფიული ნიშნებიც, თითქოსდა იძლევა მისი X ს-ით, არსენ II-ის (955-980 წწ.) მოღვაწეობის პერიოდით დათარიღების საშუალებას, მაგრამ ისტორიული რეალების გათვალისწინება, ვფიქრობ, გამორიცხავს ასეთი ვარაუდის დაშვების შესაძლებლობას. რომც დავუშვათ ჩემი წაკითხვის უზუსტობა მეფეთა სახელის აღდგენასა და გაშიფვრაში („დავითთა“), ანდა დაზიანებულ ადგილას საერთოდ სხვა სიტყვა ვიგულისხმოთ და არა საკუთარი სახელი (თუმცაღა, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, კონტექსტი ამას მოითხოვს), ერთი რამ ცხადია, მეფენი მრავლობითი ფორმით არიან მოხსენიებულნი („მეფეთა ჩუენთა“). ასეთი თანამეფენი კი, კათალიკოს არსენ II-ის მოღვაწეობის ხანაში არიან ტაოს მეფეები ბაგრატ ერისთავთ-ერისთავი და დავით მაგისტროსი (შემდგომში დავით III კურაპალატი). მათი თანამეფობა, როგორც ცნობილია, 961-966 წწ-ს მოიცავდა (აღარნასე III კურაპალატის ბერად აღკვეცა და ბაგრატ III-ის გარდაცვალება). მაგრამ ტაოს მეფეებს ამ დროს შიდა ქართლზე ხელი არ მიუწვდებოდათ, ის „აფხაზთა მეფეთა“ გავლენის ქვეშ იყო მოქცეული. „მეფეთა ჩუენთა“-ში ვფიქრობ, არც „აფხაზთა მეფეთა“ – გიორგი II-ს (922-957 წწ.) და ლეონ III-ს (957-967 წწ.) მოაზრება შეიძლება. გიორგი II-ს მიერ ქართლის ერისთავად დანიშნული ლეონი მამის თანამოსაყდრე არ ყოფილა და რაც მთავარია, 955-957 წწ-ში (გიორგი II-სა და კათალიკოს არსენ II-ის მოღვაწეობის თანხვედრი წლები) არ იყო ისეთი ვითარება, რომ აფხაზთა მეფეს შიდა ქართლში მამულების განკარგვის საშუალება ჰქონოდა. წარწერა ამავე დროს ეპიგრაფიკული საბუთია – მამულის წყალობის სიგელი. VIII-IX სტრ. აღნიშნულია, რომ „მეფეთა

საქართველოს ისტორიული ქრონოლოგიის საკითხისათვის, გვ. 113-129; ზ. აბაშიძე. ერთიანი საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქები. წგნ.: საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქები. რედ. რ. მეტრეველი. თბ. 2000, გვ. 58-59; საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ენციკლოპედიური ლექსიკონი. შემდგ. ე. გაბიძაშვილი, მ. მამაცაშვილი, ა. ღამბაშიძე. თბ. 2007, გვ. 100.

ჩუენთა დავითთა გკბოდეს მცირედნი ვენაჲნი და ქუეყანანი“, ხოლო ბოლოს (10-12 სტრ.) მთავრდება დოკუმენტებისთვის ჩვეული კრულო-ბითი ფორმულირებით: „ვინ შეუცვალოს შემცა-ცვალეულ არს ღმრთისა ძალითა სჯულისაგან ქრისტიანეთასა“. სწორედ ამ დროს, შიდა ქართლის აზნაურები კახელებთან ერთად აღმოსავლეთ საქართველოში აფხაზთა სამეფოს ჰეგემონობის წინააღმდეგ იბრძვიან: „მაშინ შეეზრახნეს აზნაურნი ქართველნი და მათ თანა კახნი: გოდერძი მგდეური, მამა ყანჩაელი, დაჩი კორინთელი, დაჩი და ივანე სხვლოსელნი, სარა და გრიგოლ ძმანი ფხუენელნი, და მათ თანა ორმოცდაათი აზნაური სხუა, და მიერთნეს კჳრიკეს. დაუწყეს ბრძოლად ციხეთა, და მცირედთა დღეთა წარიხუნეს ციხენი ყოველნი... და კუალად ეუფლა კვირიკე მამულსა თჳსსა“.⁸

წარწერის ამოკვეთისთვის შერჩეული ადგილიც, კვიქრობ, უფრო ეკლესიის გვიან გადაკეთებას (შეიძლება სწორედ სამკვეთლო იქნა მიშენებული XIII ს-ში და ამისთვის გაიჭრა კარი) შეეფერება, ვიდრე საქტიტორო წარწერისას.

ისტორიულ პირთა მოხსენიება ცნობილ ნათესავებზე მითითებით უცხო არ არის ქართული საისტორიო წყაროებისთვის. მაგ. გოდერძი ერისთავთ-ერისთავისათვის დისწულებად სახელდებათ გიორგი აბაი (ალავერდის წარწერა, XI ს-ის 10-30-იანი წწ.)⁹ და შტორისა და მატყელის ერისთავი ჯედი (1039 წლის ახლო ხანები).¹⁰ თრიალეთისა

⁸ „მატიანე ქართლისაჲ“. ქართლის ცხოვრება. ტ. I. ს. ყაუხჩიშვილის რედ. თბ. 1959, გვ. 269: „მატიანე ქართლისაჲ“-ში ამ პირთა ჩამოთვლას წინ უსწრებს მათი კუთხურობის განსაზღვრა: „აზნაურნი ქართველნი და მათ თანა კახნი“. როგორც ჩანს, ამან განაპირობა (უშუალოდ „კახნი“-ს მერე დასახლება), რომ საძიებელში ეს აზნაურები კახელებად არიან მიჩნეული (გვ. 398, 408, 419, 422, 427). ყველანი ისინი ქართლის ღიდაზნაურები არიან. მათი სამფლობელოები შიდა ქართლში იყო: გდუ, ყანჩაეთი და კორინთა – ახალგორის რ-ნში, სხვილო|ცხვილო – კასპის რ-ნში, ფხვენი – გორის რ-ნში. „მატიანე“-ს ავტორმა სპეციალურად გაუსვა ხაზი ქართლის აზნაურთა მხარდაჭერას კვირიკე კახთა მეფისადმი.

⁹ თ. ბარნაველი. კახეთის ისტორიული ძეგლების წარწერები. თბ. 1961, გვ. 10-13.

¹⁰ „მატიანე ქართლისაჲ“, გვ. 298.

და კლდეკარის გამგებელია გიორგი ჭყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესის დისწული თევდორე (1110 წ.).¹¹ მსგავსი შემთხვევები დაფიქსირებულია XIII ს-ის ქართულ ისტორიულ საბუთებშიც.¹²

არსენი ქართლის კათალიკოსის ძმისწულიც დაწინაურებული ფენის, დიდებულთა წრის წარმომადგენელი და ერისთავის ძეა. წარწერის II სტრიქონის დასასრულს, სადაც კონტექსტის მიხედვით ამოკვეთილი უნდა ყოფილიყო ეკლესიის ქტიტორის და მისი მამის სახელი, ს. მაკალათია კითხულობს ერთ გრაფემას „ბ“-ს და III სტრიქონის დასაწყისთან შეთანხმებით აღადგენს, როგორც „ბირთის (ბირთველის?) ძემან“. ჩემი აზრით, II სტრიქონის მარჯვენა კიდეში „მე“-ს შემდეგ მცირე მანძილის დაშორებით იკითხება არა „ბ“, არამედ „გ“. ამის შემდეგ დარჩენილ სივრცეზე ოთხი-ხუთი გრაფემის აღგილია სავარაუდებელი, რომელთაგან ბოლო უნდა აღდგეს როგორც „ე“ და III სტრიქონის დასაწყის ასოებთან („რთისძემან“) შეთანხმებით მოგვცემს „ერისთავის ძემან“.

XII ს-ის 70-იან წწ-დან XIV ს-ის 20-იან წწ-მდე ქართლის ერისთავები სურამელთა საგვარეულოს წევრები არიან. ჩვენთვის საინტერესო პერიოდში ცნობილია ქართლის ერისთავი გრიგოლ სურამელი (1242-1260 წწ.) და მისი ძე ბეგა.¹³ სურამელთა მამულები შიდა ქართლში მდებარეობდა, მათ შორს თეძმის ხეობაში. სავსებით დასაშვებია, რომ ნიაბიც მათ მფლობელობაში ყოფილიყო. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ წარწერაში მოხსენიებული ერისთავის ძე ბეგა სურამელია. ამ შემთხვევაში წარწერის II სტრიქონის დასასრული, დაზიანებული ფართობის გათვალისწინებით, შესაძლებელია შემდეგნაირად აღვადგინოთ: „...მე[ბ]ეგელე“. წარწერის III სტრიქონის დასაწყისის ნაწილთან შეთანხმებით აღნიშნული ადგილი ასე გაიმართება: „ მე

¹¹ დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი. ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისი. ქართლის ცხოვრება. I, გვ. 31.

¹² ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი. I. შემდგ. თ. ენუქიძე, ვ. სილოგავა, ნ. შოშიაშვილი. თბ. 1984, გვ. 113, 135, 154, 166, 179.

¹³ მ. ბახტაძე. ერისთავობის ინსტიტუტი საქართველოში. თბ. 2003, გვ. 163-174.

[ბ](ე)გ(ა)[ი, გ(რი)გ(ო)ლ ე]რისთავის ძემან...”

დაზიანებული ტექსტის ამგვარი წაკითხვით მივიღებთ, რომ არსენი ქართლის კათალიკოსი სურამელთა საგვარეულოს წარმომადგენელია – გრიგოლ, სურამელის ძმა და ბეგას ბიძა.

ამ მოსაზრებას გამოვთქვამთ საკითხის დაყენების წესით. ცხადია, როცა საისტორიო წყაროებში არ მოიპოვება მისი დამადასტურებელი მასალა, დაზიანებული წარწერის ტექსტის ასეთი თავისუფალი აღდგენა არ იძლევა კატეგორიული მტკიცების უფლებას.

ტექსტი:

სტეზნიძე[ფ]ტოც [ყრც]
 რტ უსტეჟი – უ ---- [უ]^x
 აფუსჟან ტოზ[ი იძი]
 ტასნიქაფზეც[ხსც]
 აჰსჟან ტიუყ[უ]ნ[რცუ]
 უსუყთ[ა]უსეცუზ
 ხნტცსტოვ[ზ]ტ[ტონი]ნ
 ჰფტცხნტც, უ[ფ]ტ[ც]ლჟს
), გნაბნიუ[ყ]ნტც[ყ]ნ
 . ზწყ[უ]ყცუზყცც[ც]უ[ზ]
 !. ჟს[ა]სიძს[ა]ტ[ზ]ფტ
 [სჟსლწაჟს]რტ[ფსც]

^x [ვ]ლ[უ]ლ[ზ] - ?

გრაფიკული მონახაზები შესრულებულია
 ფოტოების კომპიუტერული დამუშავებით
 (შემსრულებელი დ. ცუცქერიძე)

ს(ა)ხ(ე)ლ(ით)ა ღ(მრ)თ(ი)ს(ა)[თ]ა და [შ(ე)წ(ე)წ(ი)თ]ა^x
 /²წ(მიდ)ი(ს)ა გ(ორგ)ი(ს)თა მე -გ----[ე]^{xx} /³ რ(ის)თ(ავ)ის ძემ(ა)ნ,
 აღ(ი)დ(ე)[ნ ღ(მერ)თ(მა)ნ], /⁴ არს(ე)ნი ქ(ა)რთლ(ის)ა
 კ(ა)თ(ალიკო)[ზ(ი)სა] /⁵ ძმ(ი)სწ(უ)ლმ(ა)ნ აღვ(ა)შ[ე]ნ[ე წ(მიდ)აი] /⁶
 ესე ს(ა)ყდ(ა)[რი ს(ა)ლ(ო)ცვ(ე)ლ(ა)დ /⁷ ჩ(უე)ნ(დ)ა და

სად(ი)დ(ე)ბ[ლ(ა)დ] ა[დ(ი)დ(ე)ნ ღ](მერთმა)ნ /⁸ მ(ე)ფ(ე)თა ჩ(უ)ენ(თ)ა
დავ(ი)[თთ]ა გ(უ)ბ(ო)ძ(ე)ს /⁹ მცირ(ე)დნი ვ(ენა)[ვ]ნი და
ქ(უ)ე[ყ(ანა)ნი]. ვ(ი)ნ შ[ე](ო)ჰცვ(ა)ლ(ო)ს შ(ე)მცა – [ც]ვ(ა)[ლ(ე)] /¹¹
ბ(უ)ლ ა[რ]ს ღ(მრ)თისა [ძ]ა[ლ(ი)თ]ა /¹² [ს]ჯ(უ)ლ(ი)ს(ა)გ(ა)ნ
ქრ(ი)ს[ტ]ია(ნ)ე[თ(ა)სა].

^x ან „მეოზებითა

^{xx} მე [ბ](ე)გ(ა)[ი], [გ(რი)გ(ო)ლუ] ?

ს. მაკალათია: „სახელითა ღვთისათა და წმიდის გიორგისათა მე
ბირთის (ბირთველის?) ძემან სადღ. (სადიდებლად) არსენი ქართლისა
კა... აღვაშენე ესე საყდარი...“

III. 1682 წ. საამშენებლო (განახლების) წარწერა ნიკოლოზ მაღალაძისა.

XV ს-დან ნიაბი მაღალაძეთა (მაღალაშვილთა) საგვარეულოს
საკუთრებაა. აქედან იწყება მაღალაძეთა დაწინაურება, როცა „სოფლის
ვითარებისაგან პატიოსანი ივანიაძის ძეთა საქადაგო სახლი და საკე-
ლო უმკვიდრო ქმნილ იყო“ და მათ გადაეცათ. აღექსანდრე I დიდის
(1412-1442 წწ.) წყალობის სიგელში მაღალაძეთადმი სხვადასხვა ყმა-
მამულთა შორის დასახელებულია 80 კომლი სოფ. ნიაბში.¹⁴

ნიაბის წმ. გიორგის ეკლესია 1682 წ. იქნა „მეორედ აღშენებუ-
ლი“ მღვდელ-მონაზონ ნიკოლოზ მაღალაძის მიერ (5 სტრიქონიანი
მხედრული წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის ჩრდ. ფასადზე):

„ქ: ადამს აქეთ: შვიდიათას: ასოთხმოცდა

ათსა: აღვაშენე: მეორედ: საყდარი: ესე ნიაბს: წმი:

დის: გიორგისა: მე მაღალაძემ: მღუდელ: მონაზონმ

ან: ნიკოლოზ: შენდობა: ბრძანეთ: მამის: ჩემის: სახლს

უხუცის პაპუასთვის და დედის ელენესა: ქკს:ტო.“¹⁵

¹⁴ სცსა 1449-777; პირთა ანოტირებული ლექსიკონი. ტ. III. თბ. 2004, გვ. 82.

¹⁵ აღნიშნული წარწერა და მაღალაძეთა საგვარეულოს შესახებ ცნობები
იხ. ვ. ბერიძე. წინარეხელ მაღალაძეთა მშენებლობა XVI-XVIII სს-ში, გვ.

ქრისტეშობით წელთაღრიცხვაზე გადმოყვანით ორივე თარიღი იძლევა 1682წ.:

- 1) ადამს აქეთ, ანუ დასაბამითგან 7190-5508 (ბიზანტიური ერა);
- 2) ქორონიკონი ტო – 1312+370;

მღვდელმონაზონი ნიკოლოზ მაღალაძე-არქიმანდრიტი, სვეტიცხოვლის ქადაგი და წინამძღვარი, თავისი დროის თვალსაჩინო მოღვაწე იყო. ფართე სააღმშენებლო მოღვაწეობა, უხვი შეწირულებები მცხეთის სვეტიცხოვლის ტაძრისადმი ამის ნათელი დადასტურება. მაღალაძეთა სოციალურ და ეკონომიკურ აღზევებას მიუთითებს ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობა, რომ ნიკოლოზ მაღალაძე იმ დროის (1691 წ.) ქართლის სამეფოს ყველაზე მნიშვნელოვან პირებთან, დიდებულ თავადებთან აშოთან მუხრან-ბატონსა (მეფის ბიძა) და გივი ამილახვართან (ზემო ქართლის სადროშოს სარდალი) ერთად „უვლინებდნენ მრავალსა საგანძურსა“ ახალციხელ თათრებს მათთან ტყვეობაში მყოფი გიორგი XI ს-ს დასახსნელად.¹⁶

ამრიგად, ნიაბის წმ. გიორგის ეკლესიის ლაპიდარულ წარწერებში დაცული ცნობების თანახმად, X ს-ში აგებულ საყდარს ორჯერ ჩატარებია აღდგენითი სამუშაოები: პირველად დავით VI-სა და დავით VII-ს თანამეფობის პერიოდში (1247-1250 წწ.), ხოლო მეორედ 1682 წ. ნიკოლოზ მაღალაძის მიერ.

195-214.

¹⁶ ვახუშტი ბაგრატიონი, აღწერა..., გვ. 466.

Giorgi Otkhmezuri

NIABI INSCRIPTIONS

Summary

Niabi village is located in Shida Kartli region, municipality of Kaspi. Near this village single nave basilica church of St. George is situated. Church has several epigraphical inscriptions of the different epochs.

1. Western facade has some pilgrim graphites and depicted so-called Bolnisi Cross.

2. Restoration inscription of the nephew of Arsen Catholicos of Kartli, dated by 1247-1250.

3. Restoration inscription of Nikoloz Maghaladze, dated by 1682.

According to information preserved in the inscriptions of Niabi, this 10th century church was restored twice: the first renewal took place in 1247-1250 during the co-rule of David VI and David VII and second reconstruction was ordered by local feudal Nikoloz Maghaladze in 1682.